Nhiều tranh cãi đằng sau một cuộc đấu giá tranh do AI vẽ

THỤC LINH - THÙY DƯƠNG

Theo *The Art Newspaper*, gần 5.000 nghệ sĩ đã gửi đơn yêu cầu nhà đấu giá Christie's (New York, Mỹ) hủy phiên đấu giá tác phẩm của AI. Những lý lẽ hai bên đưa ra rất đáng quan tâm.

Robot Ai-Da bên cạnh các tác phẩm của mình Ảnh: SOTHEBY'S

Thư phản đối lưu hành trên trang web openletter.earth một ngày sau khi Christie's thông báo mở phiên đấu trực tuyến dành riêng cho nghệ thuật AI - Augmented Intelligence. Trong thư, các nghệ sĩ cho rằng sản phẩm Christie's định bán ra đời từ những mô hình AI, được làm từ nhiều tác phẩm có bản quyền, mà không xin phép người sáng tạo ra chúng. Họ cáo buộc các doanh nghiệp đứng sau những chương trình AI đang khai thác chất xám của nghệ sĩ một cách trái phép, không trả phí, để tạo ra những sản phẩm thương mại mang tính cạnh tranh. Việc ủng hộ các mô hình này hoặc cá nhân sử dụng chúng đồng nghĩa sự tán thưởng, khuyến khích những công ty AI "đánh cắp hàng loạt tác phẩm của nghệ sĩ con người".

Augmented Intelligence là sự kiện đầu tiên đơn vị mở cuộc chào bán lớn liên quan lĩnh vực AI, diễn ra từ ngày 20.2 đến 5.3. Theo thông báo, phiên đấu có hơn 20 tác phẩm gồm tranh, hàng điêu khắc, bản in do nghệ sĩ kết hợp AI làm ra từ thập niên 1960 đến nay, một phần tư số hàng là các tác phẩm kỹ thuật số. Các sản phẩm dự tính có giá dao động từ 10.000 USD đến 250.000 USD, được kỳ vọng mang lại doanh thu 600.000 USD.

Đây không phải là lần đầu tiên những bức tranh do AI vẽ được mang ra đấu giá. Christie's cũng là nơi đấu giá bức chân dung đầu tiên do AI thực hiện - *Portrait of Edmond de Belamy* năm 2018. Lúc đó, một người mua ẩn danh quyết định trả 432.500 USD, cao gấp 43 lần giá trị dự tính. Gần đây nhất, tại nhà đấu giá Sotheby's, theo *Guardian* đưa tin bức chân dung nhà khoa học máy tính Alan Turing do robot hình người vẽ được gõ búa 1,08 triệu USD. Tác phẩm có tên *AI God: Portrait of Alan Turing* cao 2,2 m, do Ai-Da, nghệ sĩ robot siêu thực đầu tiên trên thế giới thực hiện.

Mới đây trên X, Ed Newton-Rex là nhà soạn nhạc Anh, một trong những nhân vật quan trọng của phong trào phản đối AI cho rằng có khả năng ít nhất 9 tác phẩm trong buổi đấu giá ra đời từ mô hình AI: "Tôi không đổ lỗi cho nhà sáng tạo vì dùng thứ này - họ chỉ sử dụng công cụ do các công ty AI tung ra thị trường. Nhưng vì sao Christie's lại chấp nhận mô hình này bằng cách giúp bán loạt sản phẩm do máy móc tạo ra với giá hàng trăm nghìn USD. Trong khi chính công nghệ đó trực tiếp cướp chén cơm của nhiều nghệ sĩ".

Trong khi đó, trả lời phỏng vấn với *The Art Newspaper,* phát ngôn viên của Christie's nói: "Các nghệ sĩ tham gia phiên đấu giá đều có nền tảng hoạt động nghệ thuật đa lĩnh vực vững chắc, một số còn được ghi nhận trong các bộ sưu tập tại những bảo tàng hàng đầu. Những tác phẩm sử dụng trí tuệ nhân tạo nhằm mục đích nâng cao tổng thể sáng tạo của họ và trong hầu hết trường hợp, AI được sử dụng một cách có kiểm soát với dữ liệu được đào tạo từ tác phẩm của chính những nghệ sĩ đó".

Trò chuyện với *Guardian,* Mat Dryhurst - nghệ sĩ có tranh chào bán ở sự kiện đấu giá này phản đối những chỉ trích trong thư kiến nghị. Theo anh, bức họa sắp được trả giá là một phần của quá trình cả hai khám phá cách mô hình AI công khai tái tạo phong cách thẩm mỹ của vợ anh. "Việc sử dụng bất kỳ mô hình nào làm nghệ thuật không phải hành vi bất hợp pháp. Tôi không đồng tình khi một cuộc tranh luận quan trọng lẽ ra tập trung vào các công ty và chính sách nhà nước, lại chuyển sang những nghệ sĩ đang cố gắng chinh phục công nghệ trong thời nay", Dryhurst nói thêm.

Truyền thông quốc tế cho biết, hiện vấn đề sử dụng tác phẩm có bản quyền để đào tạo AI là cuộc chiến giữa những nhà sáng tạo và công ty công nghệ dẫn đến hàng loạt vụ kiện trong ngành xuất bản, âm nhạc, hội họa. Theo CNN, giới nghệ sĩ cho biết thành quả của họ bị lợi dụng để huấn luyện trí tuệ nhân tạo trái phép. Trong khi đó, phía doanh nghiệp biện minh bằng cách trích quyền "sử dụng hợp lý" (fair use - thuật ngữ trong luật sở hữu trí tuệ Mỹ, cho phép mọi người dùng một số dữ liệu có bản quyền không cần sự đồng ý của chủ sở hữu).

Cũng theo *CNN*, khi công nghệ AI ngày càng tiến bộ và dần can thiệp sâu hơn vào đời sống hằng ngày, các luật về bản quyền và quyền sử dụng hợp lý phải "vật lộn" để đuổi kịp. Tháng 1 năm nay, Văn phòng bản quyền Mỹ quyết định các nghệ sĩ có thể đăng ký bản quyền tác phẩm họ tạo bằng trí tuệ nhân tạo nếu AI chỉ đóng vai trò hỗ trợ. Ngược lại, "những nội dung được tạo hoàn toàn bởi AI" không đủ điều kiện để được bảo hộ.

Theo *Guardian,* năm ngoái hơn 13.500 người làm ngành sáng tạo như chuyên gia văn học, âm nhạc, điện ảnh, sân khấu, truyền hình khắp thế giới và nhiều lãnh đạo, thành viên của những tổ chức, hiệp hội nghệ thuật như Liên đoàn Nhạc sĩ Mỹ, Hiệp hội Diễn viên Mỹ SAG-AFTRA, Hội đồng Nhà văn châu Âu và Universal Music Group đã ký vào tuyên bố phản đối việc khai thác trái phép tác phẩm của họ để đào tạo AI. Theo giới nghệ sĩ, việc dùng tác phẩm của họ để huấn luyện mô hình AI tạo sinh (dạng trí tuệ nhân tạo có thể tự sáng tạo nội dung, ý tưởng, hình ảnh) mà không có sự cho phép là vi phạm bản quyền. Không chỉ phản đối nhóm doanh nghiệp, những người phản đối còn cảnh báo chính phủ Anh có thể gây hậu quả lớn nếu để công nghệ AI thu thập thành quả lao động của người làm công việc sáng tạo.■

CÂU CHUYỆN VĂN HÓA

Hội tụ và lan tỏa

THANH HÀ

Dự kiến ngày 19.3 tới đây tại Khu Du lịch quốc gia Núi Sam, phường Núi Sam, TP Châu Đốc (An Giang) sẽ tổ chức Lễ đón nhận Bằng UNESCO ghi danh "Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam" là Di sản văn hóa phi vật thể đại diện nhân loại.

Trước đó, tháng 12.2024, tại Kỳ họp 19 Ủy ban liên Chính phủ Công ước 2003 về bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể diễn ra tại Trung tâm hội nghị Conmebol, Thủ đô Asunción, Cộng hòa Paraguay, Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam của Việt Nam đã chính thức được UNESCO ghi danh vào Danh sách Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại. Hồ sơ của chúng ta được đánh giá rất cao về chất lượng. Đây là thành quả sự chỉ đạo tích cực và hiệu quả của Bộ VHTTDL, sự nỗ lực và phối hợp chặt chẽ của cộng đồng, chính quyền tỉnh An Giang.

Diễn ra từ ngày 22-27.4 Âm lịch, Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam được cộng đồng người Kinh, Khmer, Chăm và Hoa tại TP Châu Đốc tổ chức. Rõ ràng, đây là lễ hội thúc đẩy giao lưu văn hóa, gắn kết cộng đồng và hòa hợp dân tộc; thúc đẩy sự tôn trọng văn hóa thông qua việc thể hiện nguyện vọng chung của các cộng đồng tham gia lễ hội về một cuộc sống an khang, thịnh vượng và hòa bình. Di sản cũng khuyến khích sự tham gia của mọi người thuộc mọi lứa tuổi, giới tính, không phân biệt địa vị xã hội, qua đó thúc đẩy bình đẳng giới.

Trên hết và hơn hết, đạo lý "uống nước nhớ nguồn" là giá trị truyền thống tốt đẹp hàng ngàn đời nay của dân tộc Việt Nam. Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam đã thể hiện rất rõ điều đó. Di sản này bao gồm việc thực hiện các nghi lễ tôn giáo và nghệ thuật diễn xướng dân gian để bày tỏ lòng biết ơn đối với Nữ thần Xứ sở. Tôn vinh Lễ hội này chính là đi đến tận cùng với những ý nghĩa rất sâu sắc của nó: Lòng biết ơn, sự gắn kết hài hòa, việc tôn vinh và sử dụng các biểu đạt văn hóa và các lễ hội tâm linh vì mục tiêu chung cho cộng đồng.

Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam của Việt Nam được UNESCO vinh danh vào một thời điểm hết sức có ý nghĩa: Ngay sau khi Quốc hội ta thông qua Luật Di sản văn hóa (sửa đổi) và Chương trình mục tiêu quốc gia phát triển văn hóa 2025-2035. Văn hóa đang trở thành trung tâm trong chính sách phát triển của đất nước; hội tụ và lan tỏa của những bản sắc nội sinh, vững bước vào kỷ nguyên của dân tộc.

Lễ hội vía Bà Chúa Xứ núi Sam được ghi danh không chỉ là niềm tự hào đối với người dân An Giang hay Nam Bộ mà còn là niềm vui chung của cả nước. Đây là Di sản văn hóa phi vật thể thứ 16 của Việt Nam được UNESCO ghi danh và Di sản văn hóa phi vật thể thứ 2 của khu vực Nam Bộ (cùng với Nghệ thuật Đờn ca tài tử Nam Bộ) và là lễ hội truyền thống đầu tiên của đồng bằng sông Cửu Long được đón nhận vinh dự này. Đó là sự ghi nhận và đánh giá cao của quốc tế đối với vẻ đẹp của di sản và nỗ lực của Việt Nam trong bảo vệ di sản, góp phần vào khẳng định sự đa dạng, giá trị và bản sắc của văn hóa Việt Nam trong bức tranh văn hóa chung của nhân loại. ■